

4/16

1411E1166

Candidate's Seat No : _____

M.A. Sem.-3 Examination

502

I. K. S.

Time : 2-30 Hours]

November-2025

[Max. Marks : 70

બધા પ્રશ્નો સમાન ગુણ ધરાવે છે.

પ્રશ્ન ૧- અર્થશાસ્ત્ર યાણક્યના રાજકારણ પ્રત્યેના વ્યવહારુ અભિગમને કેવી રીતે પ્રતિબિંબિત કરે છે, અને તે રાજ્ય વહીવટમાં નૈતિક મૂલ્યોને રાજકીય વાસ્તવિકતા સાથે કેટલી હદ સુધી સંતુલિત કરે છે? ૧૪ ગુણ
અથવા

ભીષ્મ-યુધિષ્ઠિર સંવાદમાં ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષના માળખાનું અન્વેષણ કરો.

પ્રશ્ન ૨- રાજ્યની રચના અને સ્થિરતાને સમજવા માટેના માળખા તરીકે કૌટિલ્યના અર્થશાસ્ત્રમાં સમંગ સિદ્ધાંતનું શું મહત્વ છે? ૧૪ ગુણ

અથવા

મિત્રની ખ્યાલ કૌટિલ્યની રાજદ્વારી અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધોની સમજને કેવી રીતે પ્રતિબિંબિત કરે છે?

પ્રશ્ન ૩- ગાંધીજી સત્યની શોધ અને વ્યક્તિગત અને જાહેર જીવનમાં અહિંસાના આચરણને કેવી રીતે સમાયોજિત કરે છે? ૧૪ ગુણ

અથવા

ગાંધીજીનો ગ્રામ સ્વરાજનો વિચાર ટકાઉ વિકાસનું વૈકલ્પિક મોડેલ કેવી રીતે પ્રદાન કરે છે?

પ્રશ્ન ૪- સભા અને સમિતિનું સહભાગી શાસનની સંસ્થાઓ તરીકે વિશ્લેષણ કરો. વૈદિક સમાજમાં તેઓ કેટલી હદ સુધી લોકશાહી તત્વોને સમાવિષ્ટ કરતા હતા? ૧૪ ગુણ

અથવા

પ્રાચીન ભારતીય વહીવટી પ્રણાલીઓનો ઐતિહાસિક ઝાંખી આપો. સામાજિક સંવાદિતા અને આર્થિક સમૃદ્ધિ જાળવવામાં તેમની કાર્યક્ષમતાનું વિવેચનાત્મક મૂલ્યાંકન કરો.

P.T.O

પ્રશ્ન પ- બારમાંથી કોઈપણ સાત પ્રશ્નોનો પ્રયાસ કરો. દરેક પ્રશ્નમાં બે ગુણ છે.

૧૪ ગુણ

- (i) ભીષ્મ અને યુધિષ્ઠિર વચ્ચેનો સંવાદ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષના માળખાને નકારી કાઢે છે. સાયું/ખોટું
- (ii) સંવાદમાં રાજધર્મ સામાજિક વ્યવસ્થાના રક્ષક તરીકે રાજાની ભૂમિકા પર ભાર મૂકે છે. સાયું/ખોટું
- (iii) ચાર પુરુષાર્થ (ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષ) મહાભારતનું અર્થઘટન કરવા માટે એક સંપૂર્ણ દ્રષ્ટિકોણ પૂરો પાડે છે. સાયું/ખોટું
- (iv) અર્થશાસ્ત્ર રાજ્યકલા અને રાજદ્વારીમાં સંપૂર્ણ અહિંસાની હિમાયત કરે છે.
- (v) જ્યારે રાષ્ટ્રીય હિત જોખમમાં હોય ત્યારે યાણક્ય નીતિશાસ્ત્રને અપ્રસ્તુત માને છે. સાયું/ખોટું
- (vi) મંડલા સિદ્ધાંત રાજાની વિદેશ નીતિને ભૌગોલિક નિકટતાના આધારે સાથીઓ અને દુશ્મનોના વર્તુળ તરીકે વર્ણવે છે. સાયું/ખોટું
- (vii) અર્થશાસ્ત્ર સલાહકાર પરિષદોની કોઈ ભૂમિકા વિના કેન્દ્રીય રાજાશાહીની હિમાયત કરે છે. ખોટું/સાયું
- (viii) આ લખાણ એ વિચારને પ્રોત્સાહન આપે છે કે શાસકે રાજ્યની સ્થિરતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે લોકોના કલ્યાણને પ્રાથમિકતા આપવી જોઈએ. સાયું/ખોટું
- (ix) યાણક્યનું કાર્ય મનુસ્મૃતિ જેવા પહેલાના ગ્રંથોમાંથી લેવામાં આવ્યું છે પરંતુ વ્યવહારુ વહીવટી સુધારાઓ સાથે નવીનતા લાવે છે. સાયું/ખોટું
- (x) ગાંધીજીના દર્શનમાં અહિંસા એ સંપૂર્ણ અહિંસા છે, જે આક્રમણ સામે સ્વ-વ્યાવમાં પણ લાગુ પડે છે. સાયું/ખોટું
- (xi) હિન્દુ રાજનીતિમાં રાજધર્મ રાજાના કર્તવ્યોને ધર્મનું પાલન, પ્રજાનું રક્ષણ અને ન્યાય સુનિશ્ચિત કરવા તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. સાયું/ખોટું
- (xii) અર્થશાસ્ત્રે પ્રાચીન ભારતીય વહીવટી પદ્ધતિઓને પ્રભાવિત કરી હતી, જેમાં જમીન કર દ્વારા મહેસૂલ વસૂલાતનો સમાવેશ થાય છે. સાયું/ખોટું

..... Examination November 2025..... E1166-3

Dharma Rajya

M.A. in Indian Knowledge System Sem-3

IKS 502

.....day.....202

Time: 2.30 hours

Total Marks- 70

All questions carry equal marks.

Question 1- How does the *Arthashastra* reflect Chanakya's practical approach to politics, and to what extent does it balance moral values with political realism in state administration? 14 Marks

Or

Explore the framework of Dharma, Artha, Kama, and Moksha in the Bhishma-Yudhishtira dialogue.

Question 2- What is the significance of the Saptanga theory in Kautilya's *Arthashastra* as a framework for understanding the structure and stability of the state? 14 Marks

Or

How does the concept of *Mitra* reflect Kautilya's understanding of diplomacy and international relations?

Question 3- How does Gandhi reconcile the pursuit of truth with the practice of non-violence in both personal and public life? 14 Marks

Or

How does Gandhi's idea of *village swaraj* offer an alternative model of sustainable development?

Question 4- Analyse the Sabha and Samiti as institutions of participatory governance. To what extent did they embody democratic elements in Vedic society? 14 Marks

Or

Provide a historical overview of ancient Indian administrative systems. Critically evaluate their efficiency in maintaining social harmony and economic prosperity.

Question 5- Attempt any seven out of twelve questions, each carry two marks.

P.J.S

E-1166-4

- (i) The dialogue between Bhishma and Yudhishthira rejects the framework of Dharma, Artha, Kama, and Moksha. True/False
- (ii) Rajadharma in the Samvad emphasizes the king's role as protector of societal order. True/False
- (iii) The four purusharthas (Dharma, Artha, Kama, Moksha) provide a holistic lens to interpret the Mahabharata. True/False
- (iv) The Arthashastra advocates complete non-violence in statecraft and diplomacy.
- (v) Chanakya considers ethics irrelevant when national interest is at stake. True/False
- (vi) The Mandala theory describes a king's foreign policy as a circle of allies and enemies based on geographical proximity. True/False
- (vii) The Arthashastra advocates for a centralized monarchy without any role for advisory councils. False/True
- (viii) The text promotes the idea that a ruler should prioritize the welfare of the people to ensure state stability. True/False
- (ix) Chanakya's work draws from earlier texts like the Manusmriti but innovates with practical administrative reforms. True/False
- (x) Ahimsa in Gandhian philosophy is absolute non-violence, applicable even in self-defence against aggression. True/False
- (xi) Rajadharma in Hindu polity defines the king's duties as upholding dharma, protecting subjects, and ensuring justice. True/False
- (xii) The Arthashastra influenced ancient Indian administrative practices, including revenue collection through land taxes. True/False

— X —